

In dit nummer

- Internationale Walvisvaart Commissie: op het scheidsvlak van politiek en wetenschap
- Extra inspanning nodig voor gewenst resultaat omslag natuurbeleid
- Wageningen IMARES op expeditie naar de Zuidpool
- Veel Wageningse kennis in Natuurbalans 2007
- Landschappelijke veranderingen in honderd jaar

WOT's new is een uitgave van de eenheid WOT Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Deze Nieuwsbrief bevat informatie over alle wettelijke onderzoekstaken natuur en milieu.

Redactie: Wichertje Bron & Bram ten Cate
WOT Natuur & Milieu
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel. (0317) 47 78 44
E-mail: info.wnm@wur.nl
Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Abonnement

Aan- of afmelden voor de Nieuwsbrief kan uitsluitend via bovenstaand mailadres. Informatie uit deze Nieuwsbrief mag worden overgenomen mits de bron wordt vermeld.

Nummer 14 van de Nieuwsbrief verschijnt in november 2007.

Internationale Walvisvaart Commissie: op het scheidsvlak van politiek en wetenschap

Geert van Duinhoven

Eens per jaar beheerst de Internationale Walvisvaart Commissie voor eventjes de media. Als de Commissie vergadert dan horen we weer hoe moeilijk het is om internationale afspraken te maken over walvisvangst. Japan, Noorwegen en IJsland willen vangen, veel andere landen zijn tegen. Peter Reijnders van Wageningen IMARES is al dertien jaar aanwezig op dit soort bijeenkomsten als lid van de Nederlandse delegatie. Tegelijkertijd is hij lid van het Wetenschappelijk Comité van de Commissie. Hij bevindt zich via deze WOT-taak op het spanningsveld tussen wetenschap en politiek.

Sinds 1986 bestaat er een moratorium op het commercieel vangen van walvissen. Toch wordt er nog steeds gevangen: Japan en IJsland verantwoord dat onder het mom van wetenschappelijk onderzoek, Noorwegen heeft een protest aangetekend tegen het moratorium en vindt zich moreel niet verplicht om zich er aan te houden. En dan zijn er nog de vangsten die worden verantwoord uit een eeuwenoude culturele traditie van inheemse bevolkingen zoals de Eskimo's in Alaska, Rusland en Groenland.

Elk jaar is er in de Commissie weer discussie in hoeverre al deze vangsten nog ecologisch verantwoord zijn. En in hoeverre de diverse

walvissoorten al dan niet onmiddellijk beschermd zouden moeten worden omdat ze met uitsterven worden bedreigd. Om de discussie van voldoende en zinvolle informatie te voorzien, heeft de Internationale Walvisvaart Commissie een Wetenschappelijk Comité. Peter Reijnders van Wageningen IMARES zit namens Nederland in deze commissie. Volgens hem is deze WOT-taak een functie waarbij wetenschap en politiek elkaar soms heel dicht raken.

Aantalschattingen

Het schatten van de omvang van (sub)populaties is een van de belangrijkste taken van het Wetenschappelijk Comité. Die schattingen vormen immers de basis waarop kan worden

Foto: Salko de Wolf

Peter Reijnders: "Onderzoek doen aan walvissen kan zonder ook maar een dier te doden."

beoordeeld, en indien dat wordt gevraagd, of er op een bepaalde (sub)populatie eventueel duurzaam gejaagd kan worden. Een momenteel belangrijke discussie gaat over de aantalschattingen van de dwergvinvis in Antarctische wateren. In de periode 1983-1989 is uit tellingen gebleken dat er van de dwergvinvis nog 770.000 dieren waren. In 2005 kwam uit een langlopend onderzoek dat de populatie nu ongeveer de helft zou bedragen. Vele wetenschappers twijfelen eraan of die laatste tellingen vergelijkbaar zijn met die uit 1983-1989. Na vele discussies is door het Wetenschappelijk Comité geadviseerd om een nieuw uitgebreid onderzoek te gaan doen met inbegrip van de discussie over welke methode dan goed is. Tegenstanders van de jacht leggen de laatste lage schatting uit als dat deze soort snel in aantal achteruit gaat en dus de vangst snel beperkt moet worden. Voorstanders proberen aan te tonen dat het recente onderzoek niet deugdelijk was.

Een andere regelmatig terugkerende discussie betreft bijvoorbeeld het wetenschappelijk onderzoek van Japan. Japan zegt dat walvisvangst nodig is om wetenschappelijk onderzoek te kunnen doen. Zij zeggen dat ze walvissen moeten doden om onderzoek te kunnen doen naar de rol van walvissen in het ecosysteem. Daarvoor onderzoeken ze de leefwijze van de walvissen, met name hun dieet, en verder onder andere vruchtbaarheid, verontreinigingen in het lichaam en DNA-onderzoek. Reijnders: "Ten eerste is de wetenschappelijke opzet van dat onderzoek een aanfluiting. Het zit slecht in elkaar en de doelstellingen worden lang niet allemaal gehaald. Niet vreemd dat ze dat onderzoek dan ook nauwelijks kunnen publiceren in gerenommeerde vakbladen. Ten tweede zijn er heel veel alternatieve onderzoeksmethoden die ze kunnen gebruiken zonder de dieren te doden. In het Wetenschappelijk Comité is dit met behulp van vele publicaties gedemonstreerd. En daar zie je politiek en wetenschap elkaar al dicht naderen: er is een scheidslijn in die discussie waarbij de walvisvangende landen het Japanse onderzoek goed vinden en de anderen en vooral tegenstanders van walvisvangst het onderzoek slecht vinden. Kortom, ook bij de wetenschappelijke beoordeling speelt de politiek een rol. In de Commissie maar dus ook ten dele in het Wetenschappelijk Comité."

Tien, vijf of twee?

En dat stelt je wel eens voor dilemma's, erkent Reijnders. "Zo zijn we al jaren bezig met een Revised Management Scheme, een nieuw protocol om duurzaam walvispopulaties te beheren. Onderdeel daarvan is de Revised Management Procedure, een herziene methode om goed in te kunnen schatten wat de eventuele ecolo-

gische gevolgen kunnen zijn van een bepaalde hoeveelheid vangst van een walvissoort. Dat protocol is er nog niet en in afwachting daarvan zeg ik dat je dan maar beter niet kunt vangen. Voor de jacht door inheemse bevolkingen wordt echter een uitzondering gemaakt. Vrijwel nooit levert het vaststellen van vangstquota, wat gebeurt voor een periode van vijf jaar, voor dit soort walvisvangst grote spanningen op. Maar niet lang geleden kwam een land in een totaal pakket van vangstquota voor diverse soorten onverwacht met het verzoek om zeg tien dieren van een nieuwe nog niet onderzochte soort en vijf dieren van een bedreigde soort te mogen schieten. Nee, adviseer ik dan en vele collega onderzoekers met mij, in elk geval niet van die echt bedreigde soort, maar ook niet van die soort waar we geen aantalschattingen hebben. Van die laatste zou eerst het effect van die jacht in het Wetenschappelijk Comité beoordeeld moeten worden. Maar de Commissie kwam daarmee toen in een lastig parket want dan zou mogelijk het hele pakket niet geaccepteerd worden en hadden de Eskimo's dat jaar helemaal geen quota gekregen. Dan beginnen de onderhandelingen. Geen vangst van de bedreigde soort en vijf exemplaren van de onbekende? Nee, en de onderhandelingen komen uiteindelijk op twee exemplaren van de onbekende soort. Persoonlijk vind ik dat altijd nog beter dan de tien die men aanvankelijk wilde, maar nog altijd twee te veel omdat we nog niet de ecologische effecten van de vangsten hebben kunnen inschatten."

Onderzoek zonder te doden

Maar dit soort discussies die vaak de meeste aandacht krijgen, zouden de indruk wekken dat er geen goede wetenschap wordt verricht in het Wetenschappelijk Comité. Dat is wel degelijk het geval, meent Reijnders. Eén van de werkgroepen van het Wetenschappelijk Comité,

waar Reijnders in zit, heeft bijvoorbeeld onlangs bij een populatie tuimelaars kunnen aantonen dat door PCB's en aanverwante stoffen de jaarlijkse aanwas met bijna vier procent achter blijft. "En dat onderzoek is dus gebeurd zonder ook maar een dier te doden. Dit is ook een bewijs dat er om dit soort onderzoek te kunnen doen inmiddels zeer goede niet-letale methoden van onderzoek zijn, zoals hiervoor een aantal zijn genoemd. Daar heb je dus helemaal geen dodelijke vangsten voor nodig zoals Japan nog steeds beweert."

Controle

Ten slotte het DNA-onderzoek. Er komt steeds meer duidelijkheid in hoeverre verschillende populaties walvissen al dan niet verwant met elkaar zijn. In het Revised Management Scheme komt zo nauwkeurig mogelijk te staan hoe de controle op de naleving van de afspraken over mogelijke jacht is geregeld. Zeer belangrijk is daarbij dat er een wereldwijd en toegankelijk archief komt waarin staat welke populaties er zijn en wat de belangrijkste DNA-kenmerken daarvan zijn. "Zo kun je nog nauwkeuriger aangeven van welke populaties er eventueel nog wat gevangen kan worden. En tegelijkertijd is het met de DNA-technieken mogelijk om nauwkeurig aan te geven waar de walvissen die je op bijvoorbeeld de Japanse en Koreaanse markten kunt kopen, vandaan komen. Het wetenschappelijk onderzoek heeft ons dus ook een nauwkeurig controle-instrument gegeven. En je kunt je voorstellen dat sommige landen dus weer niet zo zitten te springen om dit soort DNA-onderzoek en de toegang tot zo'n database."

Meer informatie over de Internationale Walvisvaart Commissie kunt u vinden op www.iwcoffice.org of op www.kennisonline.wur.nl/WOT/WOT-04/003/003

Foto: Andre Meijboom

Om te ademen stoot een Groenlandse walvis een wak in het ijs.

Extra inspanning nodig voor gewenst resultaat omslag natuurbeleid

Sinds een aantal jaren wil de rijksoverheid agrariërs en andere particulieren sterker betrekken bij het natuurbeheer en minder als rijksoverheid zelf natuurgrond verwerven. Dit wordt 'de omslag' genoemd. Voorwaarden zijn een gelijkblijvende natuurkwaliteit en een gelijkblijvend budget. De vraag is of dit realistisch is. Zijn particulieren en agrariërs wel bereid om mee te doen aan het natuurbeheer? Zijn de ecologische doelen van het natuurbeleid wel te halen? En in hoeverre blijft het budget gelijk?

Voor het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) heeft de WOT Natuur & Milieu het natuurbe-

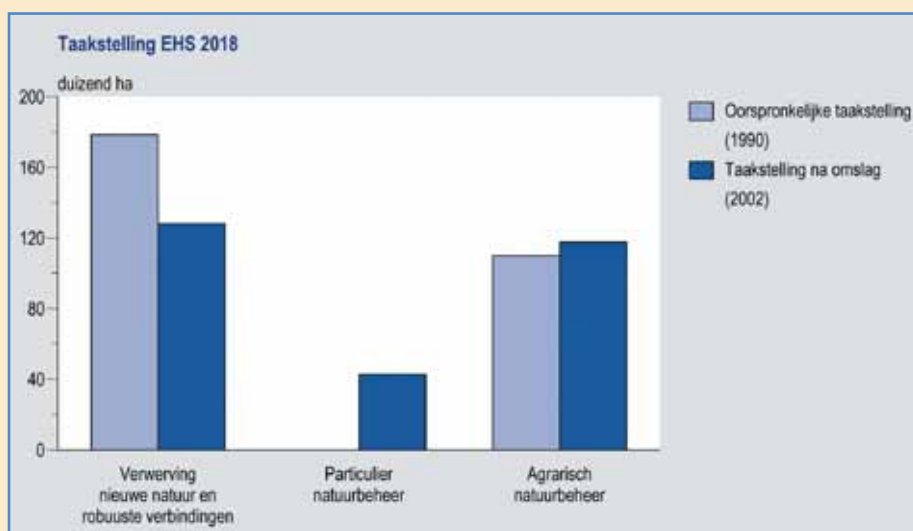
heer door terreinbeherende organisaties, door particulieren en door agrariërs onderling vergeleken. Daarbij is gekeken naar de bereidheid tot deelname, de natuurkwaliteit en de economische effecten. Het MNP komt tot de conclusie dat de omslag niet het gewenste effect zal hebben. Voor particulier natuurbeheer is voorts nog te weinig animo. Agrarisch natuurbeheer zal bij gelijkblijvend beleid zelden de natuurdoelen kunnen halen die terreinbeherende organisaties wel halen.

Particulier natuurbeheer blijkt bedrijfseconomisch aantrekkelijk en de deelname kan met gerichte informatie en begeleiding van de overheid

worden verbeterd. Het agrarisch natuurbeheer vergt aanvullend beleid met betrekking tot continuïteit en inrichtingsmogelijkheden en daarnaast ook aanvullende financiële vergoedingen. Omdat agrarisch natuurbeheer nu goedkoper is dan het beheer door terreinbeherende organisaties bestaat hiervoor onderhandelingsruimte.

Tanja de Koeijer

Meer informatie over dit onderzoek kunt u vinden op www.mnp.nl. Daar kunt u ook het rapport downloaden.

Wageningen IMARES op expeditie naar de Zuidpool

In november vertrekt een team van IMARES onder leiding van onderzoeker Jan Andries van Franeker, weer op expeditie naar Antarctica. Vanaf de ijsbreker Polarstern doet deze Texelse groep onderzoek naar de relatie tussen aantallen toppredatoren, zoals zeevogels en zeezoogdieren, en de hoeveelheid prooi in de bovenste waterlaag van de deels met zeeijs bedekte Lazarev Zee.

Voor deze Wettelijke Onderzoekstaak ging dezelfde groep eerder in de herfst van 2004 (maart tot en met mei) en de winter van 2006 (juni tot en met augustus) naar hetzelfde onderzoeksgebied in Antarctica. Deze derde expeditie onderzoekt de zomersituatie, waarmee het ideaal van Van Franeker, een jaarrond onderzoek op de Zuidpool, dichterbij komt.

Van Franeker vertelt enthousiast: "Voor ons onderzoek tellen we vanaf de boot en vanuit

een helikopter zeevogels en zeezoogdieren. De getelde predatoren vertalen we naar aantallen voor het hele gebied en vervolgens naar de voedselbehoefte per diersoort per vierkante kilometer. De meeste gegevens over wat de dieren eten, halen we uit eerder onderzoek, maar voor zover mogelijk doen we zelf aan boord aanvullend dieetonderzoek. Vogels die per ongeluk op het schip landen, worden pas weer vrijgelaten nadat de maaginhoud met een spoeling is verzameld. Van zeehonden en andere zeezoogdieren verzamelen we uitwerpselen om op etensresten te onderzoeken."

"Onder het ijs vangen we vis en zoöplankton. Hiervoor hebben we een speciaal net gemaakt dat onder het ijsoppervlak door kan rollen en de ijsfauna van onder het ijsoppervlak afschraapt. Deze vangsten worden zoveel mogelijk direct op naam gebracht en gemeten. Meer gedetailleerd onderzoek naar bijvoorbeeld energie-

inhoud van verschillende typen prooi, of hun voedselkeuze, gebeurt later in Nederland."

"We verwachten veel nieuwe informatie te vinden over het voorkomen en de diversiteit van het leven in het zeewater direct onder het ijs. Daarin willen we de ook de rol van seizoenen beter begrijpen in hun betekenis voor het Antarctische voedselweb. Uiteindelijk draagt ons onderzoek bij aan een beter begrip van het Antarctische ecosysteem en de kwetsbaarheid daarvan voor een veranderend klimaat."

/WB

Meer informatie over de Zuidpoolexpeditie kunt u vinden op www.kennisonline.wur.nl/WOT/WOT-04/003/002. De expeditie is vanaf het najaar ook te volgen via www.pooljaar.nl

Veel Wageningse kennis in Natuurbalans 2007

Joep Dirx, Aris Gaaff, Dana Kamphorst, Wim Nieuwenhuizen, Janneke Vader en Jan Vreke

Op 11 september namen de ministers Verburg van het ministerie van LNV en Cramer van het ministerie van VROM de Natuurbalans 2007 in ontvangst. De Natuur-balans beschrijft wat er 'buiten' gebeurt met natuur en landschap en analyseert of het beleid haar doelen haalt. De WOT Natuur & Milieu heeft veel bijgedragen aan deze jaarlijkse rapportage en op verschillende fronten de kennis van Wageningen UR ingebracht.

Zo concludeert de Natuurbalans op basis van dat Wageningse onderzoek dat Nederlanders het heel belangrijk vinden dat er groen in hun

directe omgeving is en ook bereid zijn om zich daarvoor in te spannen en ervoor te betalen.

Tegelijkertijd blijkt echter dat de bescherming van de Nationale Landschappen nog tekort schiet en kernkwaliteiten als openheid nog steeds inboeten door oprukkende bebouwing en infrastructuur. Uit drie cases wordt duidelijk hoe dergelijke ruimtelijke ontwikkelingen in de praktijk tot stand komen als een samenspel tussen verschillende overheden waaruit blijkt dat de praktijk van de ruimtelijke ordening weerbarstiger is dan de nota's doen geloven. Werken aan de Natuurbalans is werken in

teamverband in een strak tijdschema. Bijzonder is dat er tijdens het schrijven al terugkoppeling met beleidsmedewerkers en maatschappelijke organisaties plaatsvindt door het versturen van een extern concept. Het commentaar op dit concept is vaak nog aanleiding om punten verder uit te diepen of om conclusies duidelijker te formuleren.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden, dus haal een Natuurbalans op bij de WOT Natuur & Milieu om de laatste stand van zaken rond Natuur en Landschap te lezen, of kijk op www.mnp.nl

Landschappelijke veranderingen in honderd jaar

Het landschap in Nederland is de afgelopen honderd jaar ingrijpend veranderd. Ontginningen, schaalvergroting in de landbouw en verstedelijking hebben hun stempel op het landschap gedrukt. Alterra onderzocht in opdracht van de WOT Natuur & Milieu welke landschappelijke veranderingen hebben plaatsgevonden. Ook vergeleek ze de uitkomsten met eerdere studies van landschapselementen.

Vanaf 1900 tot 1950 hingen de veranderingen vooral samen met ontwikkelingen in de landbouw. Vooral de ontginning van woeste gronden speelt in deze periode een grote rol. Na 1950 neemt gaandeweg de ruilverkaveling de rol van de veroorzaker van grote veranderingen in het landschap over. Door schaal-

vergroting en verbetering van de afwatering verdwenen veel perceelsgrenzen en soms werd een geheel nieuw afwateringsstelsel aangelegd.

Vanaf 1980 komt de verstedelijking op gang. Die ontwikkeling was in de jaren '60 gestart, maar was aanvankelijk beperkt tot de grote steden. Vooral vanaf 1990 wordt verstedelijking de dominante kracht achter de veranderingen in het landschap.

In 2003 is van alle lijnvormige cultuurhistorische elementen die in 1900 op de kaart stonden, nog ongeveer de helft aanwezig. Vooral beplanting is verdwenen, evenals perceelsgrenzen die niet bepaald worden door wegen, dijken en water. Dijken en wegen verdwijnen het minst snel.

Vergelijking van deze studie met andere studies laat zien dat de resultaten in dezelfde richting wijzen. De verschillen in methode zijn echter groot waardoor een echte vergelijking moeilijk te maken is. Belangrijk verschil tussen dit project en andere studies uit het verleden is dat er nu een beter inzicht is in de ontwikkeling van historische elementen in het landschap.

/WB

Meer informatie:

Koomen, A.J.M. et al., 2007. Veranderingen in lijnvormige cultuurhistorische landschapselementen. Resultaten van een steekproef over de periode 1900-2003. WOT-rapport 34. WOT Natuur & Milieu, Wageningen.

De WOT Natuur & Milieu geeft drie reeksen publicaties uit: WOT-studies, WOT-rapporten en WOT-werkdocumenten. Een volledig overzicht van verschenen publicaties is te vinden op de website: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl.

Publicaties van de WOT Natuur & Milieu zijn ook te verkrijgen bij het secretariaat.

Postadres:

Postbus 47, 6700 AA Wageningen.

Bezoekadres: Droevendaalsesteeg 3, Gebouw Gaia, kamer C.002.

E-mail: info.wnm@wur.nl

Telefoon: (0317) 47 78 44